

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ГРИТЧЕНКО ТЕТЯНА ЯКІВНА

УДК 371.13 : 372.4

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВНОГО СТИЛЮ
СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент
Осадченко Інна Іванівна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
доцент кафедри виховних технологій та педагогічної творчості.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Шахов Володимир Іванович,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
професор кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Авраменко Квітослава Богданівна,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти.

Захист дисертації відбудеться 20 квітня 2012 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 74.053.01 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2).

Автореферат розіслано 16 березня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. М. Коляда

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Система вищої освіти є одним із основних засобів формування особистості. Забезпечуючи фундаментальну наукову, загальнокультурну, практичну підготовку фахівців, вона визначає темпи і рівень науково-технічного та соціального процесу, сприяє утвердженню гуманістичних ідеалів, норм співжиття, формування інтелектуального потенціалу нації як найвищої цінності суспільства.

Перебудова системи вищої освіти передбачає виведення її на світовий рівень, а тому стосується багатьох проблем, серед яких чільне місце належить професійній підготовці висококваліфікованих педагогічних кадрів, зокрема майбутніх учителів початкової школи, про що вказується у концептуальних державних документах, зокрема – Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Державній програмі «Вчитель» тощо.

Різномасштабні особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи досліджували Н. Бібік, О. Біда, В. Бондар, М. Вашуленко, А. Коломієць, Л. Коржова, Н. Максименко, О. Мельник, І. Осадченко, О. Остряньська, І. Пальшкова, Д. Пащенко, О. Савченко, Л. Хомич, Л. Хоружа, І. Шапошнікова, В. Шахов, О. Шиман та ін.

У роботах К. Авраменко, Н. Воскресенської, О. Горської, В. Киричука, Л. Коваль, О. Комар, Л. Онищук, О. Пометун та ін. акцентується увага на тому, що нині у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи домінують не лише орієнтація на бездоганне набуття знань основних дисциплін та методичну підготовку, а й на формування у нього уміння відповідного спілкування. По-перше, спілкування є основним засобом навчання та виховання молодших школярів і сприяє їхній соціалізації в умовах школи: від стилю спілкування вчителя початкової школи багато в чому залежить ефективність навчально-виховного процесу. По-друге, мовний стиль спілкування вчителя початкової школи є взірцем для наслідування молодших школярів: учні автоматично набувають лексики, правильності, індивідуального характеру мови свого педагога. По-третє, коло суб'єктів спілкування професійної діяльності вчителя початкової школи, у порівнянні з педагогами середньої та старшої ланок загальноосвітнього закладу, значно ширше. Вони, окрім колег, адміністрації школи та ін., систематично спілкуються з батьками своїх учнів та іншими членами їхньої родини.

Відтак, спілкування учителя початкової школи має набути професійно-мовного стилю, тобто зразкового типу, характерними рисами якого є відповідність мови педагога сучасним нормам мовлення, високий рівень володіння позамовними засобами (мімікою, жестами, темпом мовлення тощо), що ґрунтуються на загальнопрофесійних засадах спілкування.

Актуальність проблеми педагогічного спілкування підтверджена психолого-педагогічними дослідженнями Б. Ананьєва, Г. Андрєєвої, Л. Барановської, О. Бодальова, Л. Виготського, О. Гойхмана, Ф. Гоноболіна, В. Грехнева, О. Добровича, І. Зимньої, В. Кан-Калика, Г. Ковальова,

Я. Коломинського, О. Леонтєва, Б. Ломова, А. Мудрика, В. М'ясищева та ін.

Питання, присвячені комунікативній підготовці майбутніх фахівців, проаналізовані у дослідженнях С. Абрамовича, С. Амеліної, О. Баєвої, С. Батракової, С. Братченка, Л. Бурман, Н. Бутенко, М. Васильєвої, Н. Волкової, Л. Гейхман, І. Глазкової, І. Зязюна, Л. Паламар, Г. Сагач, В. Усатого та ін.

Водночас, у наукових працях не досліджено особливості формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у процесі професійної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі.

Аналіз професійної діяльності вчителів початкової школи, власний досвід роботи у вищому навчальному закладі та початковій школі дають підставу стверджувати, що недостатня організація формування професійно-мовного стилю спілкування призводить до того, що у більшості вчителів спостерігаються серйозні труднощі у комунікативній діяльності.

Аналіз теорії та практики досліджуваної проблеми дозволив виявити суперечності між:

- загальним завданням вищої педагогічної школи, що полягає у підготовці висококваліфікованих учителів початкової школи, які володіють високим рівнем професійно-мовного стилю спілкування, і недостатністю удосконалення змісту їхньої відповідної підготовки;

- сучасними вимогами суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічному процесі і недостатнім рівнем сформованості професійно-мовного стилю спілкування у майбутніх учителів початкової школи;

- необхідністю застосування сучасних технологій навчання в умовах колективної комунікативної діяльності у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи і реальним застосуванням традиційних форм та методів викладання дисциплін у вищому педагогічному навчальному закладі.

Актуальність проблеми, її теоретична і практична значущість та недостатня наукова розробленість, а також необхідність подолання вказаних суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складником комплексної теми «Формування компетентного вчителя в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу» науково-дослідної лабораторії педагогічної компетентності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (державний реєстраційний номер 0111U007536). Тема дослідження затверджена на засіданні вченої ради Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 1 від 28 серпня 2006 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 7 від 26 вересня 2006 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови реалізації моделі формування професійно-

мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі.

Гіпотеза дослідження. Ефективність формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи суттєво підвищиться за рахунок упровадження в освітній процес вищого педагогічного навчального закладу педагогічних умов реалізації розробленої моделі: стимулювання позитивної мотивації, тобто усвідомлення майбутнім учителем початкової школи потреби у формуванні зазначеної фахової якості; удосконалення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи шляхом уведення спецкурсу «Основи професійно-мовного стилю спілкування вчителя початкової школи», програм педагогічних практик; педагогічно обґрунтованого застосування технології інтерактивного навчання з метою організації колективної комунікативної діяльності на заняттях у вищому педагогічному навчальному закладі.

Відповідно до мети та гіпотези були визначені такі **задачі дослідження:**

1. На основі аналізу наукових джерел з'ясувати змістовий аспект та структуру понять, що розкривають специфіку формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у контексті його професійної підготовки.

2. Визначити компоненти, критерії, показники формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи та рівні сформованості зазначеної фахової якості.

3. Розробити та впровадити в освітній процес вищого педагогічного навчального закладу модель формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови реалізації моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійно-мовного стилю спілкування у майбутнього вчителя початкової школи.

Для розв'язання визначених задач і перевірки гіпотези використовувався комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження:** *теоретичні* – аналіз, систематизація, узагальнення філософських та психолого-педагогічних наукових джерел з метою з'ясування теоретико-методичних основ процесу формування професійно-мовного стилю спілкування у майбутнього вчителя початкової школи; *емпіричні* – педагогічне спостереження та аналіз його результатів; бесіди, анкетування, інтерв'ювання – для виявлення особливостей професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи у контексті педагогічного спілкування та його відповідної професійної підготовки; моделювання з метою виокремлення педагогічних умов та розробки моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи; метод експертних оцінок та незалежних характеристик – для визначення рівнів сформованості досліджуваної якості у майбутнього вчителя

початкової школи; *педагогічний експеримент* – (констатувальний та формувальний) для перевірки педагогічних умов реалізації моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи; *статистичні* – кількісний та якісний аналіз одержаних результатів дослідження і статистична обробка отриманих даних для забезпечення об'єктивності діагностики та їх достовірності.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проходила на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Миколаївського національного університету імені Василя Сухомлинського, Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Харківської гуманітарно-педагогічної академії Харківської обласної ради. До педагогічного експерименту залучено 280 студентів, 65 учителів початкової школи, 75 викладачів фахових дисциплін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– *вперше* визначено педагогічні умови реалізації моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи (стимулювання позитивної мотивації, тобто усвідомлення майбутнім учителем початкової школи потреби у формуванні зазначеної фахової якості; удосконалення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи шляхом уведення спецкурсу «Основи професійно-мовного стилю спілкування вчителя початкової школи», програм педагогічних практик; педагогічно обґрунтованого застосування технології інтерактивного навчання з метою організації колективної комунікативної діяльності на заняттях у вищому педагогічному навчальному закладі); розроблено модель формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи (мета; змістове забезпечення; педагогічні умови; методи, принципи, засоби та організаційні форми навчання; етапи реалізації; критеріальні компоненти; результат); визначено компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний), критерії (ціннісні орієнтації та мотиви, знання, практичні уміння та навички), показники формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи та рівні сформованості зазначеної фахової якості (високий, середній, низький);

– *уточнено* сутність понять «професійно-педагогічне спілкування вчителя початкової школи», «професійно-мовне спілкування вчителя початкової школи», «професійно-мовний стиль спілкування вчителя початкової школи»; сутнісну залежність між поняттями «комунікація» та «спілкування», «педагогічне спілкування» та «професійно-педагогічне спілкування»;

– *подальшого розвитку* набули теоретичні положення та методичні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та впровадженні авторського спецкурсу «Основи професійно-мовного стилю спілкування вчителя початкової школи», вдосконаленні змісту програм педагогічних практик підготовки майбутнього вчителя початкової школи у

вищих педагогічних навчальних закладах.

Основні положення, висновки і рекомендації дослідження можуть бути використані у системі післядипломної педагогічної освіти для подальшого формування професійно-мовного стилю спілкування вчителя початкової школи, для підготовки навчально-методичних посібників, програмно-методичних матеріалів.

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 190/01 від 30.01.2012 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 365/03-а від 22.09.2011 р.), Миколаївського національного університету імені Василя Сухомлинського (довідка № 08.1/1830–1 від 29.11.2011 р.), Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 1505 від 12.12.2011 р.), Харківської гуманітарно-педагогічної академії Харківської обласної ради (довідка № 01-12/904/1 від 31.08.2011 р.).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорено на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Наукові дослідження – теорія та експеримент» (Полтава, 2009), «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» (Одеса, 2009), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2010), «Роль едукативного середовища в підготовці вчителя початкової школи» (Умань, 2010), «Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти» (Херсон, 2011); *всеукраїнських* – «Формування адекватної самооцінки як фактор реалізації професійного потенціалу особистості» (Херсон, 2009), «Підготовка майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах інноваційного освітнього простору» (Бердянськ, 2009), «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в умовах ВНЗ» (Умань, 2009), «Сучасні проблеми професійної підготовки майбутнього фахівця: інноваційний досвід і перспективи» (Переяслав-Хмельницький, 2010); на засіданнях кафедри фахових методик та інноваційних технологій початкової школи; на щорічних звітно-наукових конференціях та методичних семінарах в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2006–2011).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено у 17 одноосібних публікаціях: 9 статтях у наукових фахових виданнях, 8 тезах у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 261 сторінку, з них – 180 сторінок основного тексту. Робота має 7 додатків на 41 сторінці, 21 таблицю, 20 рисунків та 7 формул. Список використаних джерел містить 396 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження обраної проблеми, проаналізовано загальний стан розробки її у науковій теорії; визначено мету й задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження.

У першому розділі – *«Формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи: теорія і практика»* – розкрито особливості формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у контексті професійної педагогічної підготовки; уточнено сутність ключових понять дослідження; вивчено сучасний стан формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи сьогодні розглядається через призму тих реальних умов, в яких відбувається його професійне становлення та безпосередньо здійснюється конкретна педагогічна діяльність. Порівняння різних наукових підходів до поняття «професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи» дало можливість визначити його як процес оволодіння майбутнім фахівцем професійними компетенціями, загальнонауковими, спеціальними знаннями і вміннями для успішного здійснення професійної діяльності. Результатом такої підготовки є набуття майбутнім учителем початкової школи достатнього обсягу знань, умінь та навичок, необхідних для розв'язання фахових проблем, а її складником – комунікативна компетентність як наявність у вчителя початкової школи достатнього рівня знань, умінь та навичок здійснювати педагогічне спілкування з молодшими школярами, використовуючи його як засіб реалізації навчально-виховного процесу.

Встановлено, що професійно-мовний стиль спілкування як один із складників комунікативної компетентності є провідним чинником ефективної професійної діяльності вчителя початкової школи, адже спілкування пронизує всю систему педагогічної дії, кожен її елемент. Педагогові необхідно оволодіти комунікативною структурою всього педагогічного процесу, бути максимально чуйним до найменших змін, обирати методи педагогічної дії відповідно до особливостей спілкування на кожному з етапів освітнього процесу. Все це вимагає від учителя початкової школи вміння відповідно конструювати свою поведінку та стосунки із молодшими школярами, використовувати виразні засоби комунікативної дії, які змінюються відповідно до педагогічно-комунікативних задач.

Визначено, що професійно-мовне спілкування вчителя початкової школи – це невід'ємний компонент та засіб його професійної діяльності, процес встановлення і підтримки цілеспрямованого, прямого чи опосередкованого

контакту за допомогою мови з молодшими школярами та іншими суб'єктами професійної діяльності педагога, що передбачає комунікативну компетентність майбутнього учителя початкової школи. Структуру професійно-мовного спілкування вчителя складають два змістових компоненти комунікативної компетентності: *професійний* (наявність професійно орієнтованих комунікативних знань, умінь і навичок щодо мотивації у визначенні професійно значущих цілей спілкування; теорії та практики професійно-педагогічного спілкування; психолого-педагогічних прийомів організації продуктивного спілкування з молодшими школярами та іншими учасниками професійної діяльності; особливостей вікової поведінки суб'єктів спілкування; сутності та способів прийняття рішень у ситуаціях спілкування) і *мовний* (наявність мовно орієнтованих знань, умінь і навичок щодо теорії та практики професійно спрямованої мови учителя початкової школи; правил нормативності мови: точності, зрозумілості, чистоти; основних виражально-образних лексичних засобів мови; основних характеристик майстерного голосу вчителя початкової школи).

Проведений всебічний аналіз наукових джерел дав можливість трактувати професійно-мовний стиль спілкування вчителя початкової школи як індивідуальне вираження професійно-мовного спілкування та взірцевий показник кожної категорії цього поняття: педагогічної професії, мови, спілкування. Відтак, володіти професійно-мовним стилем спілкування для майбутнього вчителя початкової школи – означає бути комунікативно-компетентним, мати індивідуальний вияв якостей професійного та мовного характеру.

Для дослідження сучасного стану проблеми визначено критерії формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи. Зазначено, що оскільки професійно-мовний стиль спілкування – складне інтегративне утворення, яке складається із професійного та мовного компонентів, то оцінка його сформованості потребує врахування мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного критеріальних компонентів.

Критерії *мотиваційно-ціннісного компоненту* – вияв: усвідомлення значення мови для прийняття рішень у ситуаціях спілкування, які можуть виникнути

у початковій школі; прагнення визначати професійно значущі цілі в умовах спілкування із суб'єктами; комунікаційного настрою (яскраво вираженої готовності до професійно-мовного спілкування); прагнення узгоджувати свої комунікативні дії професійно-мовного характеру із партнерами спілкування; зацікавленості до пізнання теоретико-методичних засад професійно-мовного спілкування вчителя початкової школи; прагнення до самовдосконалення та формування професійно-мовного стилю спілкування.

Критерії *когнітивного компоненту* – знання: теоретичних засад професійного спілкування (етапів, компонентів і стилів спілкування) та професійно-мовного стилю спілкування зокрема; психолого-педагогічних

приймів мовного характеру організації продуктивного спілкування з молодшими школярами та іншими учасниками професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи; особливостей вікової поведінки суб'єктів спілкування; правил нормативності мови (точності, зрозумілості, чистоти тощо); основних критеріїв майстерного мовлення вчителя початкової школи (висоти, сили, тону, тембру, темпу, ритміки, дикції тощо).

Критерії *операційно-діяльнісного компоненту* – уміння та навички: дотримуватися етапів, реалізовувати компоненти та виявляти необхідний стиль спілкування із суб'єктами професійного спілкування у початковій школі; узгоджувати мовні засоби із цілями професійно-педагогічного спілкування, дотримуючись основних критеріїв майстерного мовлення вчителя початкової школи: висоти, сили, тону, тембру, темпу, ритміки, дикції тощо; застосовувати психолого-педагогічні прийоми мовного характеру організації продуктивного спілкування з молодшими школярами та іншими учасниками професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи; застосовувати мову з урахуванням особливостей вікової поведінки суб'єктів спілкування; застосовувати способи прийняття рішень у ситуаціях спілкування, які можуть виникнути у початковій школі, виявляючи тактовну реакцію на помилки у мові суб'єктів професійно-педагогічного спілкування; дотримуватися правил нормативності мови.

Згідно із визначеними критеріями охарактеризовано три рівні сформованості професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи.

Низький рівень (Н) мають студенти, які:

– не усвідомлюють значення мови для прийняття рішень у ситуаціях спілкування, які можуть виникнути у початковій школі; не прагнуть визначати професійно значущі цілі в умовах спілкування із суб'єктами; виявляють пасивність до професійно-мовного спілкування; не прагнуть узгоджувати свої комунікативні дії професійно-мовного характеру із партнерами спілкування; не мають інтересу до пізнання теоретико-методичних засад професійно-мовного спілкування вчителя початкової школи, до самовдосконалення та формування зазначеного стилю спілкування;

– виявляють низький рівень знань теоретичних засад професійного спілкування та професійно-мовного стилю спілкування зокрема; психолого-педагогічних прийомів мовного характеру організації продуктивного спілкування; особливостей вікової поведінки суб'єктів спілкування; правил нормативності мови: точності, зрозумілості, чистоти тощо; основних критеріїв майстерного мовлення вчителя початкової школи;

– володіють елементарними уміннями дотримуватися етапів, реалізовувати компоненти та виявляти необхідний стиль спілкування із суб'єктами професійного спілкування у початковій школі; порівнювати мовні засоби із цілями професійно-педагогічного спілкування, дотримуючись основних критеріїв майстерного мовлення вчителя початкової школи; застосовувати психолого-педагогічні прийоми мовного характеру організації продуктивного

спілкування з молодшими школярами та іншими учасниками професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи; застосовувати мову з урахуванням особливостей вікової поведінки суб'єктів спілкування; застосовувати способи прийняття рішень у ситуаціях спілкування; не реагують взагалі або різко реагують на помилки у мові суб'єктів професійно-педагогічного спілкування; не дотримуються правил нормативності мови: точності, зрозумілості, чистоти тощо.

До *середнього рівня* (С) зараховано студентів, які проявляють достатню обізнаність та у них достатньо сформовані вказані вище показники знань, умінь та навичок професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи.

Високий рівень (В) мають студенти, які володіють системою зазначених знань і у них чітко сформовані зазначені вище показники критеріальних компонентів професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи.

Результати констатувального експерименту засвідчили низький рівень сформованості професійно-мовного стилю спілкування майбутніх учителів початкової школи, недостатність усвідомлення ними необхідності формування зазначеної фахової якості; ігнорування викладачами на заняттях інтерактивними методами навчання, які дозволяли б вправлятися у мовленнєвій взаємодії та набувати комунікативної компетентності. Встановлено, що лише 8,5 % майбутніх учителів початкової школи мають високий рівень, 38,6 % – середній рівень, 52,9 % – низький рівень сформованості професійно-мовного стилю спілкування.

На основі результатів, отриманих у процесі констатувального експерименту, аналізу наукових джерел з проблеми дослідження нами розроблена модель формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи та педагогічні умови її реалізації: стимулювання позитивної мотивації, тобто усвідомлення майбутнім учителем початкової школи потреби у формуванні зазначеної фахової якості; удосконалення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи шляхом уведення спецкурсу «Основи професійно-мовного стилю спілкування вчителя початкової школи», програм педагогічних практик; педагогічно обґрунтованого застосування технології інтерактивного навчання з метою організації колективної комунікативної діяльності на заняттях у вищому педагогічному навчальному закладі.

У **другому розділі** – **«Педагогічні умови реалізації моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи»** – обґрунтовано основні положення моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови її реалізації; висвітлено методика та результати дослідно-експериментальної роботи.

Визначено, що ефективність формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі підвищується за рахунок упровадження в освітній процес експериментальної моделі, компонентами якої виокремлено: мету; змістове забезпечення; педагогічні умови; методи, принципи, засоби та організаційні форми навчання; етапи реалізації; критеріальні компоненти; результат (рис. 1).

Мета розробленої моделі – сформувати професійно-мовний стиль спілкування у майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі. Змістовим забезпеченням цього процесу стало впровадження у блок навчальних дисциплін професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи авторського спецкурсу «Основи професійно-мовного стилю спілкування вчителя початкової школи» та удосконалення змісту програм педагогічних практик.

Акцентуючи увагу на мовних засобах, видозмінено відповідно до предмета дослідження організаційні форми навчання: лекції, практичні заняття, педагогічні практики, тренінги, індивідуальні навчально-дослідні завдання, науково-дослідницьку та самостійну навчально-пізнавальну роботу студентів.

Поряд із традиційними методами навчання у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи застосовувалися методи інтерактивного навчання: робота в парах, «2–4–усі разом», «Карусель», робота у малих групах, «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Мозковий штурм», метод «ПРЕС», «Займи позицію», «Навчаючи – вчуся», «Ажурна пилка», аналіз ситуації, «Дерево рішень», різні види дискусій, диспутів, дебатів, розігрування ситуації за ролями, «Рольова гра» тощо.

Реалізація моделі відбувалася у три етапи: адаптаційний (АЕ), репродуктивно-конструктивний (РКЕ) та прогностично-творчий (ПТЕ).

На *адаптаційному етапі* студенти вивчали природничо-наукові та психолого-педагогічні дисципліни. У них формувалися: позитивне ставлення до професійно-педагогічної діяльності і становлення професійно-особистісних позицій до обраної спеціальності; навички предметної орієнтації; осмислення науково-педагогічної

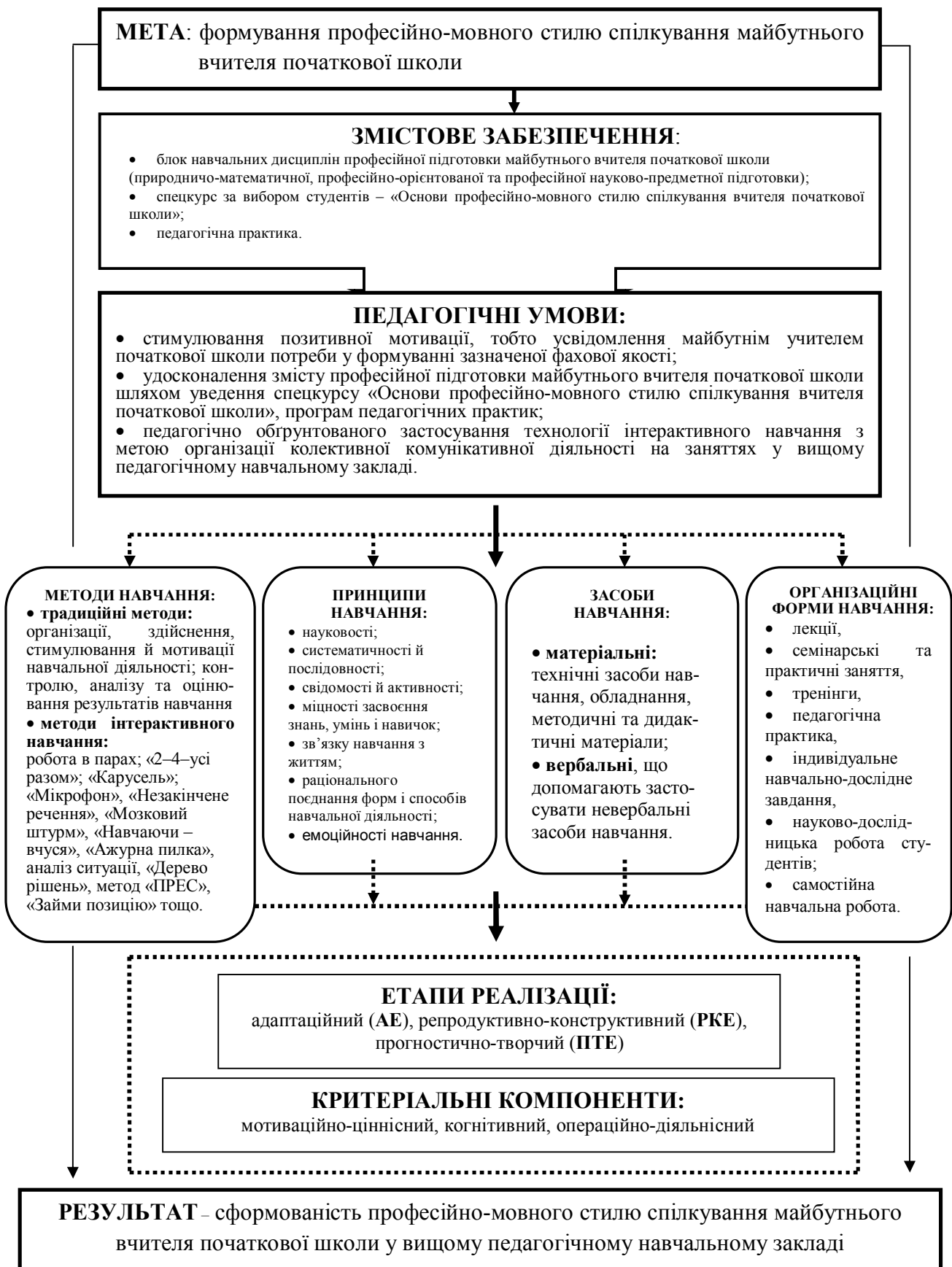

Рис. 1. Модель формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі

інформації, пов'язаної з професійною діяльністю у початковій школі, зокрема, щодо професійно-мовного спілкування.

На *репродуктивно-конструктивному етапі* студенти оволодівали необхідними комунікативними знаннями, уміннями і якостями, проходили педагогічну практику. У майбутнього вчителя початкової школи формувалися: стійке ставлення до обраної спеціальності; розуміння важливості формування професійно-мовного стилю спілкування.

Прогностично-творчий етап характеризувався сформованістю мотиваційного компонента професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи щодо формування його професійно-мовного стилю спілкування, наявністю необхідної системи знань з основ професійно-мовного спілкування, високим рівнем професійної готовності студента до навчально-педагогічної діяльності в умовах комунікативного середовища.

Перевірка педагогічних умов реалізації моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі відбувалася під час проведення формувального експерименту.

Згідно з розробленою методикою проведення дослідно-експериментальної роботи виявлено рівень сформованості професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи; досліджено вплив авторського спецкурсу «Основи професійно-мовного стилю спілкування вчителя початкової школи» на формування у студентів професійно-мовного стилю спілкування; апробовано форми, методи і засоби навчання; внесено корективи та розроблено відповідні практичні рекомендації.

Як свідчать результати формувального експерименту, впровадження розробленої експериментальної моделі та комплексу педагогічних умов її реалізації у вищому педагогічному навчальному закладі значно підвищило рівень сформованості у студентів експериментальної групи всіх компонентів професійно-мовного стилю спілкування у порівнянні з традиційною підготовкою. Відтак, кількість студентів експериментальної групи із низьким рівнем сформованості компонентів професійно-мовного стилю спілкування зменшилася на 74,5 %, а в контрольній групі – на 64,4 %; Значимим є те, що в експериментальній групі на 44,5 % зросла кількість студентів, які перейшли на високий рівень сформованості зазначеної якості, тоді як у контрольній групі цей показник збільшився лише на 23,4 %. Студенти експериментальної групи виявили значно більше прагнення до професійного самовдосконалення, готовність до професійно-мовного спілкування у початковій школі, ніж студенти контрольної групи.

Розподіл студентів експериментальної та контрольної груп за рівнями сформованості компонентів професійно-мовного стилю спілкування за результатами формувального експерименту подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості компонентів професійно-мовного стилю спілкування студентів контрольної та експериментальної груп за результатами формувального експерименту (у %)

Етапи	Групи	Компоненти									Загальні показники		
		Мотиваційно-ціннісний			Когнітивний			Операційно-діяльнісний					
		Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
АЕ	КГ	21,2	66,2	12,6	21,2	64,4	14,4	24,4	63,0	12,6	22,3	64,5	13,2
	ЕГ	12,1	73,1	14,8	16,1	67,5	16,4	17,1	68,1	14,8	15,1	69,6	15,3
РКЕ	КГ	15,2	69,2	15,6	16,2	69,4	14,4	14,4	73,0	12,6	15,3	70,5	14,2
	ЕГ	6,4	68,8	24,8	8,1	65,5	26,4	7,1	68,1	24,8	7,2	67,5	25,3
ПТЕ	КГ	8,2	69,2	22,6	8,2	67,4	24,4	10,2	67,2	22,6	8,9	67,9	23,2
	ЕГ	2,1	55,1	42,8	2,1	53,5	44,4	2,1	51,7	46,2	2,1	53,4	44,5

Примітки: АЕ – адаптаційний етап; РКЕ – репродуктивно-конструктивний етап; ПТЕ – прогностично-творчий етап.

Графічно динаміку рівнів сформованості професійно-мовного стилю спілкування студентів контрольної та експериментальної груп представлено у вигляді діаграми (рис. 2).

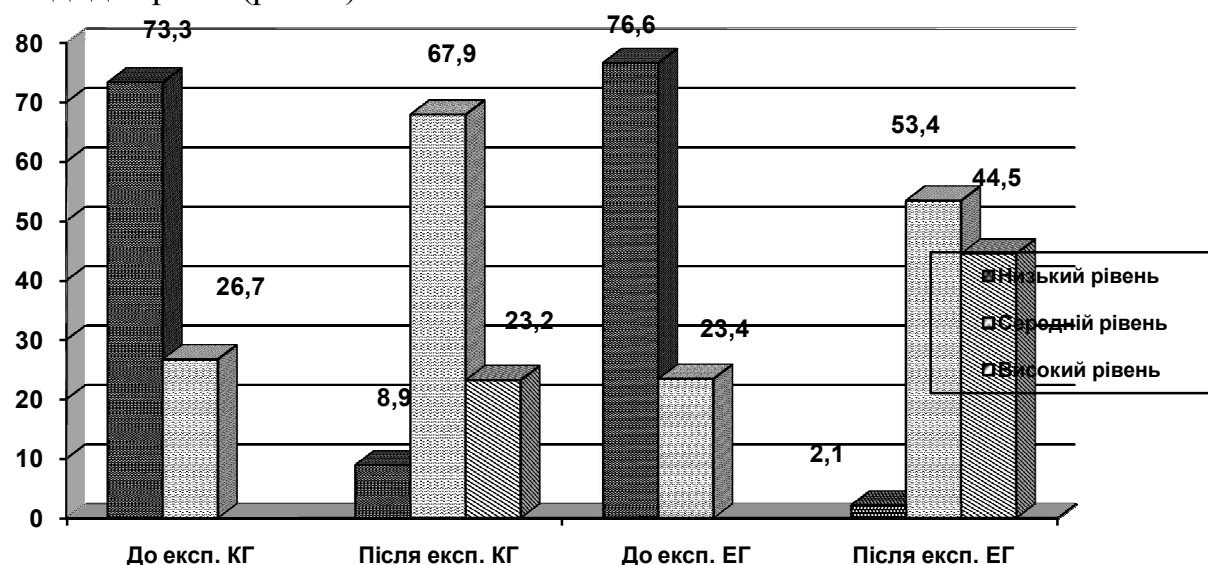

Рис. 2. Динаміка рівнів сформованості професійно-мовного стилю спілкування майбутніх учителів початкової школи експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп (у %)

Достовірність отриманих даних дослідження була перевірена методами математичної статистики. Результати обчислень за допомогою критерію Стюдента констатували значущість змін, що відбулися в експериментальній групі після впровадження педагогічних умов реалізації моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі з рівнем значущості $\alpha = 0,05$ ($t = 3,26 > 2,82 = t_{0,01; 9}$), що підтвердило гіпотезу дослідження і дає змогу зробити висновки.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і новий підхід до вирішення важливого й актуального завдання, що полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов реалізації моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі.

1. На основі аналізу наукових джерел з'ясовано змістовий аспект та структуру понять, які розкривають специфіку формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у контексті його професійної підготовки. Уточнено дефініцію «професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи» і визначено її як процес оволодіння у вищому педагогічному навчальному закладі майбутнім фахівцем початкової школи професійними компетенціями, загальнонауковими та спеціальними знаннями і вміннями для успішного здійснення відповідної фахової діяльності. Результатом такої підготовки є набуття майбутнім вчителем початкової школи достатнього обсягу знань, умінь та навичок, необхідних для розв'язання фахових проблем, а її складником – комунікативна компетентність як наявність у вчителя початкової школи достатнього рівня знань, умінь та навичок здійснювати педагогічне спілкування з молодшими школярами, використовуючи його як засіб реалізації навчально-виховного процесу.

Поняття «професійно-педагогічне спілкування» тлумачиться ширше за поняття «педагогічне спілкування» (взаємодія власне з молодшими школярами у процесі їхнього навчання та виховання), бо передбачає взаємодію з усіма ймовірними у професійній діяльності вчителя початкової школи суб'єктами спілкування (адміністрацією школи, колегами, батьками учнів та ін.).

Професійно-мовне спілкування вчителя початкової школи характеризуємо як процес встановлення і підтримки цілеспрямованого, прямого чи опосередкованого контакту за допомогою мови з молодшими школярами та іншими учасниками професійної діяльності педагога. Професійно-мовне спілкування має два змістових компоненти комунікативної компетентності: професійний і мовний компонент.

Фактично, йдеться про професійно-мовний стиль спілкування як про взірць для молодших школярів та інших суб'єктів професійного спілкування вчителя початкової школи. Тому професійно-мовний стиль спілкування вчителя початкової школи є особистісною формою комунікативної поведінки педагога,

яка виявляється в індивідуальних особливостях спілкування педагога з молодшими школярами та іншими учасниками його професійної діяльності за допомогою мови. Для майбутнього вчителя початкової школи володіти професійно-мовним стилем спілкування означає бути комунікативно-компетентним і мати індивідуальний вияв якостей професійного та мовного характеру.

2. Визначено компоненти професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний), кожен з яких характеризується відповідними критеріями (ціннісні орієнтації та мотиви, знання, практичні уміння та навички) та показниками (усвідомлення значення мови для прийняття рішень у ситуаціях спілкування, які можуть виникнути у початковій школі; знанням теоретичних засад професійного спілкування та професійно-мовного стилю спілкування зокрема; умінням застосовувати психолого-педагогічні прийоми мовного характеру організації продуктивного спілкування з молодшими школярами та іншими учасниками професійної діяльності; знанням та умінням дотримуватися правил нормативності мови та майстерного мовлення вчителя початкової школи тощо).

Відповідно до визначених критеріїв і показників охарактеризовано рівні сформованості професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи: високий, середній, низький.

3. Розроблено та впроваджено в освітній процес вищого педагогічного навчального закладу модель формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи, структурними компонентами якої є: мета; змістове забезпечення; педагогічні умови; принципи, організаційні форми, методи та засоби навчання; етапи реалізації; критеріальні компоненти як орієнтири отримання результату; результат.

Програма розробки моделі формування професійно-мовного стилю спілкування вчителя початкової школи охоплювала: виявлення концептуальних положень досліджуваної проблеми; розробку системи базових понять; вибір методів, засобів реалізації поставлених завдань; формулювання висновків щодо вдосконалення змісту професійної підготовки майбутнього фахівця до професійно-мовного спілкування в освітньому середовищі початкової школи.

Мета розробленої моделі полягала у формуванні професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі. Змістовим забезпеченням цього процесу стало впровадження в освітній процес підготовки фахівця авторського спецкурсу

«Основи професійно-мовного стилю спілкування вчителя початкової школи» та удосконалення змісту програм педагогічних практик. Апробація моделі відбувалася у три етапи: адаптаційний, репродуктивно-конструктивний та прогностично-творчий. Акцентуючи увагу на мовних засобах, видозмінено відповідно до предмета дослідження організаційні форми навчання: лекції,

практичні заняття, педагогічні практики, тренінги, індивідуальні навчально-дослідні завдання, науково-дослідницьку та самостійну навчально-пізнавальну роботу студентів. Поряд із традиційними методами навчання у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи застосовувалися методи інтерактивного навчання.

4. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови реалізації моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у процесі професійної підготовки: стимулювання позитивної мотивації, тобто усвідомлення майбутнім учителем початкової школи потреби у формуванні зазначеної фахової якості; удосконалення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи

шляхом уведення спецкурсу «Основи професійно-мовного стилю спілкування вчителя початкової школи», програм педагогічних практик; педагогічно обґрунтованого застосування технології інтерактивного навчання з метою організації колективної комунікативної діяльності на заняттях у вищому педагогічному навчальному закладі.

Результати формувального етапу дослідження засвідчили, що впровадження розробленої експериментальної моделі та комплексу педагогічних умов її реалізації у вищому педагогічному навчальному закладі значно підвищило рівень сформованості у студентів експериментальної групи всіх компонентів професійно-мовного стилю спілкування у порівнянні з традиційною підготовкою.

Проведене дослідження не розкриває всіх аспектів проблеми формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи. Подальшого наукового аналізу потребує питання удосконалення діагностичних методик, спрямованих на вияв рівня сформованості професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Грітченко Т. Я. Вплив інтерактивних технологій навчання на процес формування комунікативних умінь у майбутнього вчителя початкової школи / Т. Я. Грітченко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) [та ін.]. – Умань : УДПУ імені Павла Тичини, 2007. – Вип. 19. – С. 40–45.

2. Грітченко Т. Я. Змістовий аспект поняття «професійно-мовленнєвий стиль спілкування» в контексті підготовки майбутнього вчителя початкової школи

/ Т. Я. Грітченко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / Т. І. Сущенко (гол. ред.) [та ін.]. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 55 – С. 134–138.

3. Грітченко Т. Я. Комунікативна компетентність учителя початкової

школи як системоутворювальний компонент його професійної діяльності / Т. Я. Грітченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Випуск 26. / Редкол: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010.– С. 223–226.

4. Грітченко Т. Я. Особливості формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи / Т. Я. Грітченко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред.. Мартинюк М. Т. – К. : Міленіум, 2006. – Ч. 2. – С. 80–85.

5. Грітченко Т. Я. Педагогічна практика як засіб формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи / Т. Я. Грітченко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) [та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О, 2010. – Вип. 35. – С. 19–23.

6. Грітченко Т. Я. Педагогічне спілкування в умовах едукативного середовища початкової школи / Т. Я. Грітченко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань : РВЦ «Софія», 2007. – Вип. 20. – С. 98–103.

7. Грітченко Т. Я. Професійно-значущі якості сучасного вчителя початкової школи / Т. Я. Грітченко // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Херсон : Айлант, 2011. – Вип. 58. – Ч. I. – С. 237–240.

8. Грітченко Т. Я. Психолого-педагогічні умови професійно-творчого розвитку особистості майбутнього вчителя початкових класів / Т. Я. Грітченко // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – Черкаси, 2006. – Вип. 84. – С. 14–18.

9. Грітченко Т. Я. Теоретичні аспекти проблеми формування стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя початкової школи / Т. Я. Грітченко // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – Черкаси, 2008. – Вип. 119. – С. 17–21.

Тези доповідей та матеріали конференцій

10. Грітченко Т. Я. Індивідуальний стиль спілкування і засоби підвищення комунікативності майбутнього вчителя початкової школи / Т. Я. Грітченко // Проблеми дошкільної та початкової освіти у контексті сучасного виміру : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Умань : РВЦ «Софія», 2008. – С. 39–41.

11. Грітченко Т. Я. Компоненти професійно-педагогічної комунікативності вчителя початкової школи / Т. Я. Грітченко // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : матеріали другої міжнародної наук.-практ. конф., 10–12 вересня 2009 року, м. Одеса. – Одеса, 2009. – С. 375–377.

12. Грітченко Т. Я. Мовленнєвий стиль спілкування як складова професійно-особистісних якостей вчителя початкової школи / Т. Я. Грітченко // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в умовах ВНЗ : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. – Умань : ПП Жовтий, 2009. – С. 33–35.

13. Грітченко Т. Я. Особливості педагогічного спілкування з молодшими школярами / Т. Я. Грітченко // Роль едукативного середовища у підготовці вчителя початкової школи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 7–8 жовтня 2010 р. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2010. – С. 50–53.

14. Грітченко Т. Я. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до професійно-педагогічного спілкування / Т. Я. Грітченко // Формування професіоналізму майбутнього фахівця в контексті вимог Болонського процесу : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 22–23 травня 2008 р.). – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2008. – С. 142–144.

15. Грітченко Т. Я. Професійна підготовка вчителя початкової школи як педагогічна проблема / Т. Я. Грітченко // Дошкільна, передшкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи : матеріали першого міжнар. пед. конгресу. – Одеса : Абрикос Компани, 2011. – С. 51–53.

16. Грітченко Т. Я. Сутність комунікативної рефлексії майбутнього педагога / Т. Я. Грітченко // Наукові дослідження – теорія та експеримент 2009 : матеріали п'ятої міжнар. наук.-практ. конф., (Полтава, 18–20 травня 2009 р.). – Полтава : «ІнтерГрафіка», 2009. – Т. 9. – С. 45–47.

17. Грітченко Т. Я. Формування мовної культури майбутнього вчителя початкової школи / Т. Я. Грітченко // Підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності: теорія і практика : матеріали третьої наук.-практ. інтернет-конф. «Сучасні проблеми професійної підготовки майбутнього фахівця: інноваційний досвід і перспективи». – Переяслав-Хмельницький : Видавництво К С В, 2010. – С. 240–241.

АНОТАЦІЇ

Грітченко Т. Я. Формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2012.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновані шляхи вирішення проблеми формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі.

Розроблено та апробовано модель формування професійно-мовного стилю спілкування майбутніх учителів початкової школи (мета; змістове забезпечення; педагогічні умови; методи, принципи, засоби та організаційні

форми навчання; етапи реалізації; критеріальні компоненти; результат).

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови реалізації моделі формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи (стимулювання позитивної мотивації, тобто усвідомлення майбутнім учителем початкової школи потреби у формуванні зазначеної фахової якості; удосконалення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи шляхом уведення спецкурсу «Основи професійно-мовного стилю спілкування вчителя початкової школи», програм педагогічних практик; педагогічно обґрунтованого застосування технології інтерактивного навчання з метою організації колективної комунікативної діяльності на заняттях у вищому педагогічному навчальному закладі).

Ключові слова: професійна підготовка вчителя початкової школи, професійно-мовний стиль спілкування вчителя початкової школи, технології інтерактивного навчання, педагогічні умови, модель формування професійно-мовного стилю спілкування.

Гритченко Т. Я. Формирование профессионально-языкового стиля общения будущего учителя начальной школы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Умань, 2012.

В диссертации осуществлено теоретическое обобщение и предложены пути решения проблемы формирования профессионально-языкового стиля общения будущего учителя начальной школы в высшем педагогическом учебном заведении. Доказана актуальность темы, проанализировано состояние её разработки.

Определено содержание и структура понятий: «профессиональная подготовка будущего учителя начальной школы», «профессиональная компетентность учителя начальной школы», «коммуникативная компетентность учителя начальной школы», «общение», «педагогическое общение», «профессионально-языковой стиль общения учителя начальной школы». Установлена сущностная зависимость между понятиями «коммуникация» и «общение», «педагогическое общение» и «профессионально-педагогическое общение».

Установлено, что профессионально-языковой стиль общения как одна из составляющих частей коммуникативной компетентности является ведущим фактором эффективной профессиональной деятельности учителя начальной школы, ведь общение пронизывает всю систему педагогического действия, каждые его элементы. Педагогу необходимо овладеть коммуникативной структурой всего педагогического процесса, быть максимально чутким к наименьшим изменениям, выбирать методы педагогического действия в соответствии с особенностями общения на каждом из этапов образовательного процесса. Всесторонний анализ научной литературы дал возможность

толковать профессионально-языковой стиль общения учителя начальной школы как индивидуальное выражение отмеченного качества и образцовый показатель каждой категории этого понятия: педагогической профессии, языка, общения. Следовательно, владеть профессионально-языковым стилем общения для будущего учителя начальной школы – значит быть коммуникативно компетентным, иметь индивидуальное проявление качеств профессионального и языкового характера.

Разработана и апробирована модель формирования профессионально-языкового стиля общения будущего учителя начальной школы (цель; содержательное обеспечение; педагогические условия; методы, принципы, средства и организационные формы обучения; этапы реализации; критериальные компоненты; результат).

Акцентируя внимание на языковых средствах, видоизменены в соответствии с предметом исследования организационные формы обучения: лекции, практические занятия, педагогические практики, тренинги, индивидуальные учебно-опытные задания, научно-исследовательская и самостоятельная учебно-познавательная работа студентов.

Реализация модели происходила в три этапа: адаптационный, репродуктивно-конструктивный и прогностически-творческий. На адаптационном этапе студенты изучали естественно-научные и психолого-педагогические дисциплины. У них формировались: позитивное отношение к профессионально-педагогической деятельности и становлению профессионально-личностных позиций к избранной специальности; навыки предметной ориентации; осмысление научно-педагогической информации, связанной с профессиональной деятельностью в начальной школе, в частности, относительно профессионально-языкового общения. На репродуктивно-конструктивном этапе студенты овладевали необходимыми коммуникативными знаниями, умениями и качествами, проходили педагогическую практику. У будущего учителя начальной школы на этом этапе формировались: стойкое отношение к избранной специальности; понимание важности формирования профессионально-языкового стиля общения. Прогностически-творческий этап характеризовался сформированностью мотивационного компонента профессионально-педагогической деятельности будущего учителя начальной школы относительно формирования его профессионально-языкового стиля общения, наличием необходимой системы знаний основ профессионально-языкового общения, высоким уровнем профессиональной готовности студента к учебно-педагогической деятельности в условиях коммуникативной среды.

Теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия реализации модели формирования профессионально-языкового стиля общения будущего учителя начальной школы (стимулирование мотивации, то есть осознание будущими учителями начальной школы потребности в формировании указанных профессиональных качеств; усовершенствование содержания профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы путём введения спецкурса «Основы профессионально-языкового стиля

общения учителя начальной школы», программ педагогических практик; педагогически обоснованное применение технологии интерактивного обучения с целью организации коллективной коммуникативной деятельности на занятиях в высшем педагогическом учебном заведении).

Результаты формирующего этапа исследования засвидетельствовали позитивную динамику роста уровня сформированности профессионально-языкового стиля общения будущих учителей начальной школы в высшем педагогическом учебном заведении. Кроме того, зафиксирован рост исследуемого показателя в отношении к первичному (констатирующему) показателю на 26 %. Количественные и качественные показатели сформированности у студентов системности знаний, умений и навыков спецкурса «Основы профессионально-языкового стиля общения будущего учителя начальной школы» дали основание утверждать необходимость его изучения в процессе профессиональной подготовки будущего учителя начальной школы и соблюдения других выделенных педагогических условий с целью формирования исследуемого профессионального качества.

Ключевые слова: профессиональная подготовка учителя начальной школы, профессионально-языковой стиль общения учителя начальной школы, технологии интерактивного обучения, педагогические условия, модель формирования профессионально-языкового стиля общения.

Gritchenko T. Ya. Formation of professional verbal communication style of the future primary school teacher. – On the right of manuscript.

Dissertation for the Candidate of Pedagogical Science degree, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, Uman, 2012.

In the thesis the theoretical generalization is performed and the solutions to the problem of the professional verbal communication style of the future primary school teacher forming in the higher pedagogical educational establishment are proposed.

The model of professional verbal communication style of the future primary school teachers forming is developed and tested (aim; semantic provision; implementation stages; pedagogical terms; principles, forms, methods, learning tools; criteria components as result receiving guide; result).

The pedagogical realization conditions of professional verbal communication style of the future primary school teachers forming are theoretically grounded and experimentally proved (positive motivation stimulation, that is awareness of future primary school teachers' need in the mentioned professional qualities formation); the content improvement of the future primary school teachers' professional preparation by introducing special course «Grounds of professional verbal communication style of the primary school teacher», pedagogical practice programs; pedagogically grounded use of interactive learning technology for cooperate communication activity in the classroom at the higher pedagogical educational establishment).

Key words: professional preparation of primary school teacher, professional verbal communication style of the primary school teacher, interactive learning

technologies, pedagogical terms, the model of verbal communication style forming.

Підписано до друку 14.03.2012 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 20.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 17, оф. 414.
200-87-13, 200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit@mail.ru